

## TÜRKİYE'DEKİ YABANCI DİL ÖĞRETİMİ SORUNLARI, DIŞARDAN BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Wolf KÖNIG (\*)

### I. Yabancı bir öğretmenin görüşleri

Türkiyede'ki yabancı dil öğretimi sorunları her zamanki gibi gündemdedir. Bu durumda, bir yabancı'nın gözlemlerini dikkate almakta fayda vardır. Onun için, birkaç sene Türkiye'de yabancı dil hocası olarak çalışmış olan bir yabancı uzmanın yazdığı makaledeki gözlemlerini sunmak istiyorum (1). Şunu hemen söyleyeyim ki, bu makalede tek bir kişinin görüşlerine değil, yaygın olan bazı görüşlere yer verilmekte, böylece Türkiye'nin tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu arada yurt dışında Türkiye'nin bazı sorunları hakkında da ne düşünüldüğünü öğrenmekte fayda vardır.

Adı geçen makalede ilk ilginç nokta, Batıya açılan Türkiye'nin Senegal ve Fas ile aynı düzeyde görülmesidir (2). Örneğin, Türkiye'de bir Almanca öğretmeni Türklere selâm vermeyi öğretmek istemektedir. Yazara göre, bu bir Türk için "çeyrek saate kadar sürebilen sözlü bir merasimdir" (3). Almanya'da ise, aynı iş "önemli ölçüde daha rasyonel ve işlevsel, ve daha az duygusal" (4) bir biçimde olur. Kutlama, vedalaşma, özür dileme, öfke ya da sevinç ifadesinde de durum aynıdır. Türklerin, Almanca'da doğru bir şekilde selam verebilmeleri ya da özür dileyebilmeleri için herşeyden önce, rasyonel ve işlevsel davranışları öğrenmeleri gerekir. "Bu gibi memleketlerden gelenlerin bir Avrupa dilini öğrenirken başarılı bir iletişim kurabilmeleri için aynı zamanda yepyeni sosyal ve duygusal davranış tarzlarını da öğrenmeleri gerekir." (5). Yazara göre esas problem dilsel bir gelişmemişlik durumudur (6). Bu görüşe göre Türkiye'de bir yabancı dil öğretmeni aynı zamanda ülkenin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır.

(\*) H.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Bkz. Osterloh (1982); bu kitabın 175 sayfasında yazarın Türkiye'deki Alman Kültür Merkezinde çalıştığı söylenmektedir.

(2) Osterloh (1982: 44-45).

(3) "... einem umfassenden Sprachritual, dass nicht selten einen Zeitraum von einer viertel Stunde einnimmt." Bkz. Osterloh (1982: 44)

(4) "... wesentlich rationaler und funktionalisierter, ist emotional ungleich gedämpfter ..." Bkz. Osterloh (1982: 45).

(5) "Adressaten aus diesen Ländern müssen beim Erwerb einer europäischen Fremdsprache auch für sie eine neuartige Art und Weise erlernen, sozial und emotional miteinander umzugehen, wenn sie erfolgreich kommunizieren wollen." - bkz. Osterloh (1982: 45)

(6) Osterloh (1982: 165) "sprachliche Unterentwicklung".

Yazılı anlatım derslerindeki sorunlara gelince, yazara göre laik Türkiye'de bununla ilgili problemlerin temelinde tek bir esas vardır, o da Kuran-ı Kerim: "Türkiye'de metin çalışmaları bugüne kadar Kuran'ın icablarına göre yapılmaktadır." (7). "Onun için İslam kültüründe ezberleme, orijinal metni harfiyen bilmenin büyük rolü vardır." (8). Batı toplumlarında ise bir metni analiz etmeyi bilmenin gerektiği makalede vurgulanmaktadır. Yazar, onun için Almanca öğrenmek isteyen bir Türk'ün, Kuran-ı Kerim gibi yazılı olan herşeyin mutlaka doğru olduğunu varsaymasının yanlış olduğunu, herşeyden önce bir metnin doğru olup olmadığına bakmasını ya da yazılı dilde söylenenlerin doğru olmayabileceğini düşünmesinin gerektiğini ileri sürer.

Osterloh, sözlü dil öğretiminin de bazı problemleri olduğunu ileri sürer: "Sanayileşmiş memleketlerde karşılık olarak Türkiye'de bir sözün değeri daha çok o sözün kimin tarafından söylendiğine bağlıdır. Afrika'da bir köy ağası dedi ki..." (9). Yazar, bir kere daha Türkiye'deki iletişim tarzlarını incelerken Afrika'dan alıntı yapar. Daha sonra en azından benzer davranışların Anadolu köylerindeki ağalarda da gözlemlendiğini söylemektedir. Osterloh bu gözlemlerden şu sonuca varmaktadır: "Yabancı dil öğretiminde bir öğrenci, sanayileşmiş memleketlerde yazılan bir metnin "nesnel" olan içeriğinin ön planda olduğunu öğrenmelidir" (10).

Yazara göre, tartışmada doğru olan davranışları öğretirken de sorunlar çıkmaktadır; Türkiye'de "dil vasıtasıyla bireysel bir kanıya varmak pek bilinmez" (11). Bunun sonucunda da farklı olan düşünceleri tartışmak mümkün olmadığı için farklı bir düşünce ifade etmek hitab edilen kişiye hakaret etmek demektir ve bundan çıkan kaygılar kolayca bir "kan davası" haline gelebilir (12). Onun için Almanca öğrenmek isteyen birisi herşeyden önce "kendi düşünceleri farklı olduğu halde karşısındakiyle kibarca konuşmayı, bir sohbe girmeyi, ortak düşünceleri ortaya koymayı, sonuçları özetlemeyi v.s." (13) öğrenmelidir.

Osterloh'in Türkiye'deki yabancı dil öğretimi hakkında en önemli şikâyetleri bunlardır. Ancak, daha önce dediğim gibi, bu gibi şikâyetler yalnız Türkiye hakkında değil, Kuzey Amerika dışındaki bütün memleketler hakkında vardır, hatta, Almanlara

(7) "... gibit in der Türkei noch immer er Korán den Hintergrund dafür ab, wie man mit Texten umzugehen hat". bkz. Osterloh (1982: 45).

(8) "Daher spielt das Auswendiglernen, die wörtliche Beherrschung der Textvorlage, in der islamischen Kultur eine grosse Rolle." - bkz. Osterloh (1982: 46).

(9) Sprachliche Ausserungen werden auch in der Türkei noch in viel stärkerem Masse danach beurteilt, wer sie gemacht hat, als das in Industrieländern der Fall ist. Ein afrikanischer Dorfcchef äussert sich, ..." - bkz. Osterloh (1982: 47).

(10) "Im Fremdsprachenunterricht muss der Schüler vor allem lernen, dass der sogenannte "objektive" Informationsgehalt eines Textes in den Industrieländern die primäre Rolle spielt." - bkz. Osterloh (1982: 47).

(11) "... sprachliche Prozesse zur Bildung individueller Meinungen ... (sind) ... wenig bekannt" - bkz. Osterloh (1982: 49).

(12) Osterloh (1982: 49) daha önce ifade ettiği düşüncesini anlatırken Almanca'da "Fehde" sözcüğünü kullanmaktadır. Steuerwald'ın büyük sözlüğüne göre bu sözcüğün anlamı "düşmanlık-savaş-kan davası" kavramları arasında dolaşmaktadır.

(13) "... wie man jemanden höflich widersprechen, sich in ein Gespräch einschalten, auf Gemeinsamkeiten hinweisen, Ergebnisse zusammenfassen kann etc." - bkz. Osterloh (1982: 49).

kendi vatanlarında iletişim kurallarını iyi bilmeyen yabancılarca kötü davranıldığı ileri sürülmektedir. Bir Alman üniversitesinin yabancı öğrenciler rehberi (14) "dilsel ve iletişimsel uyum sorunları"ndan söz etmekte, ve "yabancı öğrencilerin Alman öğrenciler arasındaki grup içi ilişkileri bozdukları" sonucuna varmaktadır, bunun nedeni, "yeni gelen yabancı öğrencilerin grup içi davranış için gerekli olan iletişim önşartlarını bilmemeleridir". Ayrıca "gelişmekte olan ülkelerden gelen öğrencilerin çoğu aktif bir şekilde kendiliklerinden öğrenmeye alışkanlıktan çok pasif ve düşünmeden ezberlemeye yatkındırlar" (15). Gelişmekte olan ülkelerden Almanca öğretimini ele alan kitaplar ya da dergilerde buna benzer şikâyetlere sık sık rastlanır. Belki de en ilginç gözlem Tayland'a aittir: Derste öğretmene soru sormak terbiyesizliktir (16).

## II. Eleştiri: Kültür mü ya da gelişmemişlik mi?

Anafikirleri az önce anlatılan makalede rahatsız eden nokta, ayrı nitelikli sorunların birbirine karıştırılmasıdır. Hatta, tartışma zaman zaman önyargılı gibi görünmektedir. Bu yazıda bu gibi önyargıları bir yana bırakarak iddiaların ciddi taraflarına döneceğim. Bu durumda, Türkiye'deki iletişim sorunlarının memleketin gelişmemişliğinden mi kaynaklandığı, yoksa kültürel özelliklerin sonucu mu olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Dilbilimsel terimlerle, iletişimsel bir eksiklik hipotezi (deficit hypothesis) mi, ya da iletişimsel bir farklılık hipotezi (difference hypothesis) mi ileri sürülmektedir? Osterloh, sorunları kendisinin de söylediği gibi iletişimsel bir gelişmemişlik çerçevesi içinde görmek istemekle beraber diğer yandan sanayileşmiş memleketlere karşılık Kuran-ı Kerim'in ve Müslüman kültürünün önemini, ortaya koyarak sorunu bir kültürel farklılık hipotezi çerçevesi içinde de tartışmaktadır.

Kültürel yönlerin vurgulanmasının yerinde olduğu varsayımıyla hareket ederek bir kültürel farklılık hipotezi çerçevesi içinde sorunu şöyle tartışabiliriz: Yukarıda anlatılan davranışlar hakikaten Batılı sanayileşmiş memleketlerdeki normal davranışlara göre farklıdır, ancak bu davranışları olumsuz olarak değerlendirmemiz yanlış olur, bilâkis, belirli amaçlara uygun olup gayet işlevsel ve rasyoneldir. Örneğin, 15 dakikalık bir selâmlaşma Avrupalı bir insan için boşuna vakit harcamaktan başka birşey olmayabilir, fakat gerçekten uzun süren bir selâmlaşmanın, başlayan bir iletişime yön verecek önemli görevleri olabilir: İletişime katılacak kişilerle temas kurulur, istenen mesafa ya da samimiyet gösteren mesajlar verilir, toplumsal roller belirtilir, konuşmanın tıkanması vs. önlenir. Başka bir kişinin düşüncesini, ve aynı şekilde bir kişinin kendisini eleştirmekte bir az çekingen olmak bir eksiklik olmayıp başka fikirlere sahip olan insanlara karşı saygı ve sabrın bir

(14) Bkz. T.U. Berlin

(15) Orijinal Almancası şöyle: "Sie stören ... die Gruppendynamik der deutschen Studenten", "Ausländische Studienanfänger können ... nicht die erforderlichen Voraussetzungen für den Gruppenumgang erfüllen", "... haben die meisten Studenten aus Ländern der Dritten Welt nicht gelernt, aktiv und selbstständig zu lernen, stattdessen lernen sie passiv und blind auswendig." - bkz. T.U. Berlin: 23-25.

(16) Bkz. Pflaum (1976: 134-135).

göstergesidir. Hatta, disiplinli ve sakin bir davranış iletişimin başarısı açısından daha iyi olabilir: Bir eleştiri ya da başka bir saldırı beklemeyince herkes, gururuna dokunulmadan ya da stratejik ya da başka hesaplara göre gerçek düşüncelerini saklamak zorunda kalmadan kendi düşüncelerini rahatça ifade edebildiği için birbirinden farklı görüşler daha rahat bir ortamda tartışılabilir. Ayrıca, bir sözün kimin tarafından ve hangi durumda söylendiğini dikkate almak bir eksiklik değil, tersine, bu sözün gelişine karşı bir duyarlıktır. Yukarıda tespit edilen ezberleme kabiliyeti bir eksiklik olmayıp iyi gelmiş bir hafıza ister ve iyi bir hafıza derste mutlaka zararlı bir şey değildir. Yazılı dil ve sözlü dilin ayrı özelliklere sahip olduğu herkesçe kabul edilmelidir. Ona göre yazılı bir metne sözlü bir iletişim durumundan daha çok güvenilip inanılır. Örneğin, bir pazarlıkta bir belge istendiğinde bu ilkeye göre hareket edilmektedir. Bu durumda da bir eksiklik söz konusu olamaz.

Bu tartışmaların ışığında yazarın kendisine yabancı gelen iletişimsel davranışları uygun görmemesi kabul edilebilir. Ancak diğer yandan bu davranışların işlevsel amacını uygun görmemesi ve onun için yanlışlıkla gelişmemiş iletişimsel davranışlardan söz etmesi eleştirilebilir. Eğer sorun böylece ele alınırsa, o zaman Türklerin bazı tipik iletişimsel davranışlarını varsaymak gerekmektedir. Fakat, söz konusu olan davranışların Türk kültürü ya da İslam kültürü için özel olduğu ileri sürmek yanlıştır. Makalede, aynı davranışların Afrika'da da bulunduğu anlatılmaktadır. Bu davranışlara önyargısızca bakan bir Alman, aynı davranışların Almanya'da da bulunabileceğini saptır. Selâmlaşma, özür dileme, kutlama Almanya'da da belirli kurallara göre olur ve duruma göre 15 dakikaya kadar sürebilir. Almanya'da en ufak kuruluşlarda bile bir toplantının gündemi için karar vermek bir saate kadar sürebilir. Almanya'da da herkes her tartışmada her zaman herkesin düşüncelerini serbestçe eleştiremez. Bir kişi kendi düşüncelerini ifade edip edemeyeceğine karar verirken grup üyeliğini, gücünü, etkisini, imkânlarını ve ilgilerini hesaba kadar. Tabii ki Almanya'da da bir kişi daha önemli ise o zaman o kişinin söyledikleri de daha önemlidir. Almanya'da edebiyat bilimindeki filolojik geleneğin temelini yazılı dile saygı oluşturur. Ve Almanya'da da yalancı bir ifadenin olumsuz etkileri, söz konusu olan ifadenin yazılması durumunda daha da büyüktür. Böylece, insanın yazarken yalandan daha çok sakındığı varsayımıyla yazılı dil ile verilen bir ifadenin daha doğru olduğuna doğal olarak inanılır. Özet olarak diyebiliriz ki, yazarın Türkiye'deki gözlemleri doğrultusunda ileri sürdükleri Almanya'da da (ve çok sayıda başka ülkelerde de) görülebilir.

### III. İletişim ve Kültür

Yabancı dil öğretiminde yazarın ileri sürdüğü sorunların gerçek dışı olduğunu da söyleyemem, ancak sorunların temel dayanağının nerede olduğunu bulmak gerekir. Sorunları Türk kültürünün özelliklerine bağlamamak gerek, zira söz konusu olan iletişimsel davranışlar, o kadar sıklıkla ve aynı önemle olmasa da, Almanya'da ve başka ülkelerde de mümkün ve normaldir. Bu durum belki de genellikle kültürlerarası bir düzeyde geçerlidir: Bir kültürde yaygın olan bir davranışa başka bir kültürde en azından daha az önem taşıyarak değişik durumlarda rastlanır (17). Hatta, iletişimsel

(17) Bkz. Göhring (1975: 86)

davranıştaki farkların kültürel özelliklere bağlı olmayıp tamamen kişisel özelliklere dayandığı ileri sürülebilir (18). Ona göre her davranış her kültürde iletişimsel olup bir mesaj vermeye yarar (19). Dolayısıyla, sözkonusu olan davranışların gelişmemişlikten kaynaklandığını söylemek de doğru değildir, zira, görüldüğü gibi, bu davranışlar belirli durumlarda mutlaka olumlu oldukları için onların yok olmaları istenmemelidir.

Bu durumda sorunların en azından öğrencilerin öğretmenin beklentilerine göre hareket etmemelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz, yani, belirli durumlarda beklenen davranışların görülmemesi gelişmemişlikten söz edilmesine yol açmaktadır. Bundan dolayı hiç bir iletişimsel davranışın kendisi gelişmemiş olamaz, ancak bir insan az sayıda iletişimsel davranışlara başvurabiliyorsa o zaman gelişmemişlik sözkonusu olabilir. Diğer yandan çok çeşitli iletişimsel davranışlara hakim olan bir insanın iletişimsel imkânları gelişmiştir. Bu insanlardan, ne kadar çok ya da az olursa olsun, Türkiye'de mutlaka vardır: Bir metni analiz edebilen, başka insanlara kibarca yanıt verebilen, bir metnin nesnel ana fikirlerinin farkında olabilen, her metni ezberlemeyen ve 15 saniye içinde selam verebilen çok sayıda Türk görmek mümkündür. Tahmin ederim ki, Senegal ve Fas'ta da öyle insanlar bulunmaktadır. Bir memleketin çağdaş ölçüde gelişmemişliğinden o memleketin insanların iletişimsel imkânlarının gelişmediği sonucu çıkarılamaz. Gelişmemiş olan, bir ülkenin önemli sayıdaki öğrencilerinin iletişimle yeteneklerinin gelişmesini sağlayamayan eğitim imkânlarıdır. Bu yüzden Türkiye'de rastlanan iletişim problemlerini bir Türk de üzüntü ile karşılar. Fakat hiçbir Türk bu problemlerin Türk kültürünün bir özelliği olduğunu iddia etmez. Dil öğretiminde karşılaşılan bazı sorunların temelinde gereksiz olarak kültürel sebeplerin arandığı kanısındayım. Her konuda kültürel sebepleri görmek için kolayına gitmek demektir.

Ancak, son olarak ben de kültürel bir noktaya eğilmek istiyorum. Her kültürün yabancılara karşı davranış konusunda bir geleneği vardır. Yabancılara ilişkilerin yaygın olduğu bir ülkede insanlar kendilerinden olmayanlara farklı davranışları gerektiğinin bilincindedir. Bu durum yabancı uyruklu bir dil öğretmeni için öğrencileri ile olan ilişkisinde de geçerlidir. Onun için, yabancı bir öğretmene öğrencilerinin davranışları o memlekette yaygın olan davranışlar hakkında hiçbir şey ifade etmez. Daha genel bir örnek vererek Türklerin Almanlara karşı davranışlarının Türklerin kendi aralarındaki davranışlarla aynı olmadığını söyleyebiliriz. Bu gerçeğin Almanlarca, girişte sözkonusu olan uzmanda dahil, görülmemesi de ayrı bir kültürel olaydır, çünkü Alman kültüründe yabancılardan davranışlarında o ülkeye uyum beklenmektedir. Bu durum akla yazarın Almanca öğrenmek isteyen bir kişinin her şeyden önce Alman adetlerine uyması gerektiği görüşünü mü savunduğu sorusunu getirmektedir, kişinin sözkonusu adetlere uyum göstermemesini gelişmemişlik olarak nitelendirebileceğini mi ima etmektedir?

---

(18) Bkz. Schmitz (1975: 194).

(19) Bkz. Schmitz (1975: 193). Schmitz bunu Hymes'in kültüre bağlı olan iletişimsel edin teorisine karşılık olan görmektedir; bkz. Hymes (1972).

## KAYNAKLAR

Göhring, Heinz (1975): Kontrastive Kulturanalyse und Deutsch als Fremdsprache (Karşılaştırmalı kültür analizi ve Almanca dil öğretimi) - bkz. "Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache" dergisi, cilt 1, s. 80-92.

Hymes, Dell (1972: On Communicative Competence (İletişimsel' edim üzerine) - bkz. Pride, J.B./Holmes, Janet (Ed): Sociolinguistics. Harmondsworth; s. 269 - 293.

Osterloh, Karl-Heinz (1982): Die Rolle der sozialen Vorerfahrung im Fremdsprachenunterricht in der Türkei (Türkiye'de yabancı dil öğretiminde toplumsal öndeyin rolü) - bkz. Birkenfeld, Helmut (Ed): Gastarbeiterkinder aus der Türkei. Zwischen Eingliederung und Rückkehr. - München; s. 44 - 54 ve 165 - 166.

Pflaum, Michael (1976): Deutsch in Thailand - bkz. "Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache" dergisi, cilt 2; s. 127 - 144.

Schmitz, Heinrich Walter (1975): Ethnographie der Kommunikation (İletişimin etnoğrafyası). Hamburg.

Technische Universität Berlin: Studienführer für Ausländer. Ausgabe 1977/78.